

УДК 378.147

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.1.25>

Яна ДУБІНІНА

старший викладач кафедри соціальної роботи, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, вул. Дворянська, 2, м. Одеса, Україна, 65000

ORCID: 0000-0001-8855-3248

Бібліографічний опис статті: Дубініна, Я. (2023). Вплив інтеграційних процесів на систему соціального захисту населення. *Ввічливість. Humanitas*, 1, 175–180, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.1.25>

ВПЛИВ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА СИСТЕМУ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

Проблематика модернізації суспільства через її міждисциплінарний характер дедалі більше привертає увагу наукової спільноти. Метою статті є аналіз стратегій соціального розвитку українського суспільства в умовах Європейської інтеграції, основних проблем та напрямів удосконалення системи надання соціальних послуг.

У публікації визначено складові євроінтеграційної політики України та співвідносні з ними принципи сучасної соціальної роботи, які реалізуються з метою створення необхідних соціально-економічних умов для підвищення якості життя населення. Розроблені рекомендації щодо подальших кроків у реформуванні соціального сектору України, а саме оптимізації системи соціального захисту в Україні через: зміну стратегічних пріоритетів та ідеології здійснення соціального захисту, вдосконалення нормативно-правової бази та оптимізацію державної політики у сфері соціального захисту.

Визначена міра наближеності реформованої системи України як у цілому, так і в розрізі окремих складових до системи соціального захисту і засад її функціонування у країнах із розвинутою ринковою економікою. Доведена перспективність системного реформування соціального сектору в Україні через зміну ідеології соціального захисту як системи управління соціальними ризиками, поєднання політики зайнятості та соціальних програм.

Ключові слова: трансформації суспільного розвитку, євроінтеграція, соціальна робота, система соціального захисту населення, соціальні послуги, ринок соціальних послуг.

Yana DUBININA

Senior Lecturer at the Department of Social Work, Odesa I. I. Mechnikov National University, 2 Dvoryanska str., Odesa, Ukraine, 65000

ORCID: 0000-0001-8855-3248

To cite this article: Dubinina, Ya. (2023). Vplyv intehratsiynykh protsesiv na systemu sotsial'noho zakhystu naseleння [Influence of integration processes on the system of social protection of the population]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 1, 175–180, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.1.25>

INFLUENCE OF INTEGRATION PROCESSES ON THE SYSTEM OF SOCIAL PROTECTION OF THE POPULATION

The issue of modernization of society due to its interdisciplinary nature is increasingly attracting the attention of the scientific community. The purpose of the article is to analyze the strategies of social development of Ukrainian society in the conditions of European integration, the main problems and directions for improving the system of providing social services.

The publication defines the components of the European integration policy of Ukraine and the corresponding principles of modern social work, which are implemented in order to create the necessary socio-economic conditions for improving the quality of life of the population. Recommendations have been developed regarding further steps in the reform of the social sector of Ukraine, namely the optimization of the social protection system in Ukraine through: changing the strategic priorities and ideology of the implementation of social protection, improving the regulatory and legal framework and optimizing the state policy in the field of social protection.

The degree of closeness of the reformed system of Ukraine both as a whole and in terms of individual components to the system of social protection and the principles of its functioning in countries with a developed market economy is determined. The perspective of the systemic reform of the social sector in Ukraine due to the change in the ideology of social protection as a system of social risk management, the combination of employment policy and social programs has been proven.

Key words: transformations of social development, European integration, social work, system of social protection of the population, social services, market of social services.

Актуальність проблеми. Глобалізація та пов'язані з нею виклики, суспільно-політичні зміни та трансформаційно – модифікаційні процеси є предметом активного дослідження наукової спільноти. Комплексний аналіз тенденцій розвитку сучасного суспільства, детермінованих Європейською інтеграцією, передбачає створення послідовної, заснованої на фундаментальних принципах моделі прогнозування визначальних трансформацій та факторів, які впливають на їх розвиток. Дослідження трансформаційних процесів в гендерних, соціально-психологічних, політично-правових та культурно-історичних аспектах функціонування сучасного суспільства сприяють чіткій координації дій в усіх сферах системи, що і є концептуальною основою стратегії всебічного розвитку української держави.

В межах проблемного поля сучасної соціальної роботи заслуговують уваги наступні напрями науково-дослідної роботи: методологічні засади дослідження трансформацій українського суспільства в умовах євроінтеграції, аналіз інтеграційних процесів в гендерних та соціально-психологічних аспектах суспільного розвитку, характеристика закономірностей соціально-економічного розвитку суспільства, соціальна робота як інструмент реалізації соціальної політики, принципи гуманітарного розвитку України в основі сучасної соціальної роботи, духовний аспект соціальної роботи в культурно-історичному генезисі.

Соціальні, економічні, психологічні, гуманітарні та безпекові аспекти розвитку суспільства є найбільш вразливими до викликів і загроз нової соціальної реальності. Орієнтиром повинна бути розумна імплементація соціально-політичних, економічних і культурних надбань країн Європи й світу до українського суспільства. Складність трансформаційних процесів полягає в необхідності врахування минулих й розробки нових моделей суспільного розвитку, удосконалення політичної системи, формування ефективних способів взаємодії влади із громадськістю. Системні зміни в Україні мають відбуватися в усіх сферах суспільного життя, бути послідовними, взаємоузгодженими. Нові соціальні умови, модифіковані суспільно-політичні й культурні процеси обумовлені глобалізацією, модернізацією та інтеграцією різних форм суспільного життя. Зміни, які спричи-

няються інноваційними процесами, поширюються на всі сфери життєдіяльності суспільства. Ключові суспільні сфери – інституційна оптимальність політичної системи країни, політичні та управлінські аспекти здійснюваних реформ, ціннісні зміни у суспільстві відповідно до європейських цивілізаційних критеріїв – потребують ефективних механізмів реформування (Аблов, 2018).

В контексті інтеграційних процесів актуальним теоретичним та практичним завданням є розробка дієвих методів та ефективних механізмів функціонування системи соціального захисту населення. В європейських країнах соціальні стандарти та соціальний захист є давніми базовими принципами, а в Україні формування якісної системи соціального захисту потребує вдосконалення положень Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії». Безумовно, розвиток системи соціальних стандартів сприятиме забезпеченню гідного рівня життя населення. Така система має впроваджуватися окремо для кожної категорії населення, поетапно, протягом декількох років. Основою для розрахунку допомоги мають стати соціальні стандарти, а не прожитковий мінімум, як це передбачено чинним соціальним законодавством.

Пошук ефективних механізмів функціонування системи соціального захисту є нагальним напрямком наукових досліджень та актуальним практичним завданням. *Успішна реалізація комплексу реформ, спрямованих на забезпечення інтеграції України до ЄС, потребує наукового супроводження не лише нормотворчої, але й інтерпретаційно-правової та правозастосовної діяльності, що підвищує актуальність та цінність наукових результатів.*

Однією з базових умов демократичного реформування українського суспільства має стати проведення ефективної правової політики, зміцнення державних інститутів правової держави, конкурентоспроможної ринкової економіки, забезпечення реалізації прав і свобод громадян. Сьогодні поглиблення соціально-економічної кризи в Україні та пов'язані з цим процеси призвели до помітного зростання соціальної напруженості, у тому числі збільшення кількості незахищених верств населення, які потребують державної соціальної підтримки. У зв'язку з цим виникає об'єктивна

необхідність правового регулювання питань, пов'язаних зі створенням ефективної системи соціального захисту в державі.

Аналіз та узагальнення нормативно-правової бази, наукових праць вітчизняних та зарубіжних авторів щодо сучасного стану соціального захисту в Україні доводить, що зазначена проблематика потребує подальшого ґрунтовного вивчення. **Мета статті** – аналіз основних стратегій соціального розвитку українського суспільства в умовах Європейської інтеграції; основних проблем та напрямів удосконалення системи надання соціальних послуг.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Система надання соціальних послуг – це складна, відкрита соціально-економічна система. Вона складається із сукупності державних органів і недержавних організацій, діяльність яких спрямована на надання соціальних послуг особам, окремим соціальним групам, які перебувають у складних життєвих обставинах, не можуть самостійно їх подолати та потребують сторонньої комплексної допомоги. В трансформаційній економіці пріоритетом є вирішення проблем, пов'язаних із функціонуванням соціального захисту.

Соціальний захист може здійснюватися на основі гуманітарних принципів та організаційно-правових форм і бути ефективною складовою соціальних відносин на рівні соціально-економічної системи суспільства. Раціональний підхід забезпечує узгодженість вертикальних і горизонтальних інтересів суб'єктів і клієнтів соціального захисту, взаємодія яких уможливує ефективний розвиток у сучасних економічних умовах. Система соціального захисту населення має розвиватися та вдосконалюватися для покращення соціальних відносин в суспільстві в цілому.

Концептуальна основа ефективного розвитку соціального захисту передбачає чітке розмежування повноважень за рівнями соціально-економічної системи, яке ґрунтується на об'єктивному аналізі витрат суспільства. Інтеграція правових норм відповідно до концептуальної основи створює комплексний характер соціального захисту. Організаційно-правові засади підвищення ефективності цього механізму структурно та змістовно визначаються соціально-економічними передумовами.

Мета побудови ефективної моделі соціального захисту – створити умови, за яких

громадяни пільгових категорій через впровадження державних соціальних допомог отримуватимуть правову та матеріальну підтримку й зможуть подолати складні життєві обставини та мінімізувати різно-факторні соціальні ризики. Але сьогодні на подолання ризику малозабезпеченості не вистачає розробленої, оновленої, вдосконаленої законодавчої бази; розробленого та уніфікованого класифікатора СЖО та видів малозабезпечених та пільгових категорій.

Модернізація механізмів соціального захисту може бути забезпечена шляхом визначення стратегії соціального захисту особи та сім'ї в Україні; визнання сім'ї основною ланкою реалізації державної соціальної політики; кодифікації соціального законодавства, зокрема законодавства про соціальний захист; удосконалення системи міжбюджетних соціальних трансфертів; підвищення ролі місцевих громад у визначенні пріоритетних напрямів та фінансуванні заходів соціального захисту; посилення адресності державної соціальної допомоги; удосконалення взаємозв'язку між соціальним захистом та соціальною підтримкою; посилення адресності надання державної соціальної допомоги з урахуванням рівня доходів та реальних потреб осіб і сімей; реформування системи соціальних послуг через підвищення їх доступності та наближення до потреб споживачів; реалізацією активної стратегії соціального захисту з метою використання потенціалу самозахисту особистості (Дубініна, 2022).

В теперішній час в українському суспільстві проблема соціального захисту найбільш вразливих верств населення набуває все більшої гостроти. Актуальний рівень фінансової підтримки відзначається неефективним розподілом та недостатньо раціональним використанням цільових фінансових та нематеріальних інструментів реалізації соціальної політики. Пріоритетний вектор позитивних соціальних змін – діагностика ефективності програм соціального захисту частини населення, що знаходиться за межею бідності, насамперед, їх адресності.

Серед актуальних перешкод на шляху оптимізації системи соціального захисту населення можна виокремити невизначеність стратегічних пріоритетів державної політики щодо соціального захисту населення та безсистемність

здійснюваних заходів; низький рівень доходів населення (треба трансформувати в напрямку підвищення ролі заробітної плати як чинника подолання бідності осіб, які працюють, та їхніх сімей; суперечність між широким розумінням соціальних послуг і вузьким визначенням соціального захисту як сфери їх застосування).

Важливою проблемою фінансового забезпечення сфери соціального захисту населення визначається своєчасність, правильність та технологічність призначення соціальних державних допомог малозабезпеченим громадянам, а саме поточна ситуація процесу подання даних до органів призначення та контролю виплати допомоги. Оптимізувати соціальний захист малозабезпечених громадян доцільно через створення єдиної спеціалізованої бази даних та забезпечення покрокового професійного контролю за дотриманням вимог при оформленні таких допомог. Інтегративний принцип в організації супроводу клієнтів соціальних служб витримується через спільну діяльність Міністерства соціальної політики України та організацій підтримки органів місцевого самоврядування. *Удосконалення програм адресної допомоги можливе через впровадження соціального партнерства та міжвідомчої взаємодії.*

Актуальні завдання розвитку системи соціально-правового захисту особистості в Україні включають побудову ефективної системи управління соціальними ризиками; узгодження соціальної політики з політикою зайнятості; підвищення державних соціальних гарантій сім'ям з дітьми та посилення адресності соціальної підтримки; трансформацію соціальної сфери в напрямі підвищення якості та доступності соціальних послуг; формування соціально орієнтованої житлової політики; реформування сфери охорони здоров'я; відновлення довіри суспільства до соціальних реформ.

Діяльність правової держави щодо оптимізації систем соціального захисту має бути спрямована на визнання того, що сім'я є основним об'єктом реалізації соціальної політики та головним одержувачем позитивних результатів ефективних заходів соціального захисту; удосконалені, узгоджені та комплексні системи регулювання соціально-правового законодавства; перехід від кризового втручання у складні життєві ситуації до політики запобігання

виникненню соціальних ризиків; приведення стандартів національної системи соціального забезпечення у відповідність до сучасних соціально-економічних умов; посилення ролі територіальних громад у визначенні пріоритетних напрямків та фінансуванні заходів соціального захисту. Реформувати систему соціального забезпечення доцільно шляхом переходу на адресну грошову виплату, яка може бути перетворена на комплексні соціальні послуги, а поліпшити адресність державної соціальної допомоги (у грошовій формі та у вигляді послуг) з урахуванням фактично оцінених потреб населення.

Серед перспективних напрямів покращення функціонування системи надання соціальних послуг можна виокремити наступні: децентралізацію та монополізацію соціальних послуг, залучення до їх надання неурядових організацій та приватного сектору; визначення державою умов функціонування ринку соціальних послуг та забезпечення їх дотримання всіма суб'єктами, що надають соціальні послуги; своєчасне та адекватне реагування на внутрішні та зовнішні виклики сьогодення; вивчення позитивного зарубіжного досвіду та його можливе впровадження у вітчизняну практику системи надання соціальних послуг (Дубініна, 2020).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, організаційно-правові засади і пріоритети реформування (оптимізації) системи соціального захисту повинні реалізовуватися через:

- сприяння зміні структури доходів населення завдяки підвищенню ролі заробітної плати та продуктивної праці як чинника подолання бідності працюючих осіб і їхніх сімей;
- перегляд наявних пільг і соціальних виплат з метою посилення адресності й обґрунтованості надання державою матеріальної підтримки особам і сім'ям, неспроможним забезпечувати себе через СЖО;
- розширення та зміцнення інфраструктури надання соціальних послуг за місцем проживання як альтернативної форми допомоги особам та сім'ям з метою подолання і попередження негативного впливу соціальних ризиків.

Оптимальна модель соціального сектору буде ефективною, якщо реалізується через вдосконалення нормативної бази; реорганізацію

структури відповідних міністерств; методичне забезпечення роботи на місцях (в соціальних службах) та управлінського координуючого контролю.

Перспективною є розробка концепції та заходів подальшої трансформації національної економіки та створення ефективної системи управління з врахуванням цільових орієнтирів інноваційності та соціалізації, необхідності забезпечення національної безпеки на основі загальнонаціонального консенсусу, врахування

інтересів всіх регіонів України, різних соціальних верств та економічних можливостей і конкурентних переваг країни. Щодо предмета дослідження – подальшим стане виокремлення показників ефективності та результативності системного реформування соціального сектору в Україні, дослідження зміни стратегічних пріоритетів та ідеології соціального захисту як системи управління соціальними ризиками, поєднання політики зайнятості та соціальних програм.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аблов А.Ф. Деякі проблеми теорії і практики трансформації сучасного українського суспільства. *Вісник ОНУ імені Мечникова. Психологія*, 2018. Том 23. Вип 2 (48) С.7-23. <http://psysocwork.onu.edu.ua/old/article/view/145627/151412>
2. Андрейченко А.В. Європейський вибір як чинник модернізації українського суспільства. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Випуск 22'2017. С. 91-96.
3. Дубініна, Я. (2022). Соціально-педагогічна складова системи соціального захисту населення. *Ввічливість. Humanitas*, 1, 29–35, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.1.5>
4. Дубініна Я.П. Маркетинговий ресурс інноваційних змін сучасної соціальної роботи. *Вісник ОНУ імені Мечникова. Психологія*. 2018, Том 23, Вип 2 (48). – С.41-49.
5. Дубініна Я.П. Трансформаційні процеси в управлінні соціальною роботою: запит на інноваційність. Тенденції та перспективи розвитку психології та соціальної роботи в сучасному суспільстві : Збірник матеріалів міжнародної наук.-практ. інтернет-конф., м. Одеса, ОНУ імені І. І. Мечникова, 5 листопада 2020 р. / Редкол.: Л. М. Дунаєва, О. І. Кононенко, Л. С. Смокова. – Одеса: ОНУ, 2020. С. 320-325.
6. Кравець Г.В. Пріоритетні напрями реформування системи соціального захисту в Україні. Актуальні дослідження в соціальній сфері : матеріали дванадцятої міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 19 листопада 2018 р.) / гол. ред. В. В. Корнєшук. Одеса: ФОП Бондаренко М. О., 2018. С.137-140.
7. Політика суспільних реформ: стратегія, механізми, ресурси. Збірник наукових праць / за ред. О. О. Рафальського, О. М. Майбороди. Київ: ІПіЕНД НАН України, 2018. – 472 с.
8. Розвиток суспільства: соціальні, економічні та психологічні аспекти: колективна монографія. Київ : ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК». 2020. 443 с.
9. Україна – Європейський Союз: від партнерства до асоціації: Український Щорічник з Європейських Інтеграційних Студій. Вип. II. Луцьк, Терен, 2019. 428 с.
10. Нікогосян О.О. Вимоги до фахівця з соціальної роботи на тлі реформи системи соціальних послуг / Партнерство роботодавця та закладу вищої освіти: підготовка конкурентоспроможного фахівця у галузі соціальної роботи: Збірник тез (28 жовтня 2020 року, Київ) / за ред. О. В. Чуйко. – Київ: КНУ імені Тараса Шевченка, 2020. 82 с. (С. 52-55). URL: <http://www.psy.univ.kiev.ua/files/pdf/web/download/Partnerstvo-robotodavtsya-ta-zakladu-vyshchyoiv-osvity-pidhotovka-konkurentospromozhnoho-fakhivtsya-u-haluzi-sotsialnoyi-roboty.pdf>

REFERENCES:

1. Ablov, A.F. (2018). Deyaki problemy teorii i praktyky transformatsiyi suchasnoho ukrayins'koho suspil'stva [Some problems of the theory and practice of the transformation of modern Ukrainian society]. Odesa : *Visnyk ONU imeni Mechnykova. Psykholohiya*, 2 (48), 7-23 [in Ukrainian].
2. Andreychenko, A.V. (2017). Yevropeys'kyu vybir yak chynnyk modernizatsiyi ukrayins'koho suspil'stva [The European choice as a factor in the modernization of Ukrainian society]. *Naukovyy chasopys NPU im. M. P. Drahomanova*, 22'2017, 91-96 [in Ukrainian].
3. Dubinina, Ya. (2022). Sotsial'no-pedahohichna skladova systemy sotsial'noho zakhystu naseleennyia [Socio-pedagogical component of the system of social protection of the population. Politeness. Humanitas]. *Vvichlyvist'. Humanitas*, 1, 29–35 [in Ukrainian].
4. Dubinina, Ya. (2018). Marketynhovyy resurs innovatsiynykh zmin suchasnoyi sotsial'noyi roboty [Marketing resource of innovative changes in modern social work]. *Visnyk ONU imeni Mechnykova. Psykholohiya*, Tom 23, Vyp 2 (48), 41-49 [in Ukrainian].

5. Dubinina, Ya. (2020). Transformatsiyni protsesy v upravlinni sotsial'noyu robotoyu: zapyt na innovatsiynist' [Transformational processes in the management of social work: a request for innovativeness]. *Tendentsiyi ta perspektyvy rozvytku psykholohiyi ta sotsial'noyi roboty v suchasnomu suspil'stvi: Zbirnyk materialiv mizhnarodnoyi nauk.-prakt. internet-konf., m. Odesa, ONU imeni I. I. Mechnykova, 320-325* [in Ukrainian].
6. Kravets G.V. (2018). Priorytetni napryamy reformuvannya systemy sotsial'noho zakhystu v Ukraini [Priority directions for reforming the social security system in Ukraine]. *Aktual'ni doslidzhennya v sotsial'niy sferi : materialy dvanadtsyatoyi mizhnarodnoyi naukovy-praktychnoyi konferentsiyi, Odesa, 137-140* [in Ukrainian].
7. Polityka suspil'nykh reform: stratehiya, mekhanizmy, resursy. (2018). [Policy of social reforms: strategy, mechanisms, resources]. *Zbirnyk naukovykh prats' / za red. O. O. Rafal's'koho, O. M. Mayborody. Kyiv* [in Ukrainian].
8. Rozvytok suspil'stva: sotsial'ni, ekonomichni ta psykholohichni aspekty: kolektyvna monohrafiya [Development of society: social, economic and psychological aspects: a collective monograph]. *VNZ «Universytet ekonomiky ta prava «KROK»* [in Ukrainian].
9. Ukrayina – Yevropeys'kyi Soyuz: vid partnerstva do asotsiatsiyi (2019). [Ukraine – European Union: from partnership to association Ukrainian]. *Ukrayins'kyi Shchorichnyk z Yevropeys'kykh Intehratsiynykh Studiy. Vyp. II, Luts'k* [in Ukrainian].
10. Nikohosyan O.O. (2020). Vymohy do fakhivtsya z sotsial'noyi roboty na tli reformy systemy sotsial'nykh posluh [Requirements for a specialist in social work against the background of the reform of the social services system]. *Partnerstvo robotodavtsya ta zakladu vyshchoyi osvity: pidhotovka konkurentospromozhnoho fakhivtsya u haluzi sotsial'noyi roboty: Zbirnyk tez, Kyiv, 52-55* [in Ukrainian].